

IMPLEMENTÁCIA EURÓPSKÝCH KRITÉRIÍ VZDELÁVANIA V OŠETROVATEĽSTVE V RÁMCI KRAJÍN ZÁPADNÉHO BALKÁNU

THE IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN CRITERIA OF EDUCATION IN NURSING WITHIN OF THE WESTERN BALKAN COUNTRIES

*Dagmar Magurová, Anna Hudáková, Štefánia Andraščíková,
Gabriela Kuriplachová, Eubica Rybárová*

Abstrakt

Hlavným zámerom projektu TEMPUS IV – CCNURCA (Competency based Curriculum Reform in Nursing and Healthcare in Western Balkan Universities) je implementácia aktuálnych požiadaviek Európskej únie do kurikula vysokoškolského študijného programu ošetrovateľstvo v krajinách Západného Balkánu. Lídrami projektu sú vzdelávacia inštitúcia v Belgicku (Odisee) a na Slovensku (Fakulta zdravotníckych odborov Prešovskej univerzity v Prešove), s ktorými spolupracuje ďalších 15 partnerov z krajín západného Balkánu. Plánované zmeny sa týkajú obsahu kurikula, časovej dotácie hodín predmetov, implementácie nových vyučovacích metód do štúdia, ECTS kreditov, priamej záťaže študenta na štúdium, kompetencií sestier, ktoré je nevyhnutné zakomponovať do legislatívy zúčastnených krajín. Nový študijný program vytvára priestor pre zlepšenie v teoretickej a praktickej oblasti holistickým smerom.

Kľúčové slová: ošetrovateľstvo, študijný program, metódy hodnotenia, kurikulum, partnerské krajiny

Abstract

The main aim of the project TEMPUS IV - CCNURCA (Competency based Curriculum Reform in Nursing and Healthcare in Western Balkan Universities) is the implementation of the current requirements of the European Union in the curriculum of higher education study program of Nursing in the Western Balkans. Project leaders are teaching institution in Belgium (Odisee) and Slovakia (Faculty of Health Care University of Presov in Presov), which cooperates with a further 15 partner countries of the Western Balkans. Planned changes concerning the content of the curriculum, the time allowance items, the implementation of the new teaching methods to the study, ECTS credits, straight students workload of study, competencies of nurses, which is necessary to incorporate into the legislation of the participating countries. The new curriculum creates space for improvement in theoretical and practical areas in a holistic way.

Key words: nursing, study program, methods of assessment, curriculum, the partner countries

ÚVOD

Moderné ošetrovateľstvo si vyžaduje efektívny spôsob prípravy na toto náročné povolanie. Bolonská deklarácia v roku 1999 odštartovala proces inovácie vzdelávania v Európe s cieľmi: implementovať do vzdelávania systém štandardne identifikovateľného a porovnateľného vzdelania a udeľovania titulov (bakalár, magister, doktor), podporovať mobilitu medzi

študentmi, pedagógmi a vedeckými pracovníkmi s cieľom zabezpečiť vysoko kvalitné vzdelanie.

Transformácia vzdelávania v krajinách Európskej únie priniesla mnohé zmeny v oblasti modifikácie výučby, náplne samotného kurikula a časovej dotácie hodín predmetov, ECTS implementácie nových výučbových metód do štúdia a pod. Medzinárodná rada sestier (ICN) splnila jednu zo svojich úloh, presadzovala systém regulácie v ošetrovateľskom povolaní. V roku 1995 vyhlásila reguláciu za jeden z troch pilierov svojho strategického plánu. Registrácia sestier je jeden z nástrojov regulácie a je dôležitá aj v medzinárodnom kontexte, a to najmä v období globalizácie a trhu práce. Európska únia (EÚ) v rámci voľného pohybu pracovných síl zjednocuje kritériá pre výkon uvedených povolaní, preto vydáva jednotné smernice, ktorými sa jednotlivé štáty riadia (Plevová 2011). Jedným z cieľov ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov bolo aj zavedenie plurality do systému vzdelávania zdravotníckych pracovníkov. Rozhodujúcou úlohou pri plnení úloh decentralizácie vzdelávania sestier, ale i ostatných zdravotníckych pracovníkov majú akreditačné komisie, ktoré zabezpečuje kooperáciu navrhnutých štandardov s požiadavkami Európskej únie (Beňušová 2006). Na základe smerníc EÚ pre vzdelávanie sestier je povolanie sestier a pôrodných asistentiek zaradené medzi regulované profesie s automatickým uznávaním v rozsahu jej krajín, ktoré predpokladá koordináciu vzdelávania a odbornej prípravy.

V rámci medzinárodnej spolupráce prebieha v súčasnosti projekt s názvom TEMPUS IV - CCNURCA (Competency based Curriculum Reform in Nursing and Caring in Western Balkan Universities, č. 544169-TEMPUS-1-2013-1-BE-TEMPUS-JPCR), ktorého hlavným zámerom je využitie spôsobov, metód, aktivít v záujme inovácie obsahu štúdia v odbore ošetrovateľstvo.

1 CIEĽ PROJEKTU

Projekt TEMPUS IV - CCNURCA je zameraný na reformu vzdelávania sestier na univerzitnej úrovni v súlade s kompetenčným normami, ktoré musia spĺňať všetky členské štáty Európskej únie (Europská smernica 2013/55/EÚ, článok 31/33). Špecifickým zámerom projektu je implementovať aktuálne európske požiadavky do vzdelávania v ošetrovateľstve a analyzovať kurikulum vo vzdelávacích inštitúciách pre výučbu ošetrovateľstva v krajinách Západného Balkánu (Western Balkan, WB). Rovnako dôležitým cieľom projektu je navrhnúť ošetrovateľský vzdelávací rámec, ktorý bude v súlade s Bolonskou deklaráciou a Európskymi štandardami a bude inkorporovať ECTS kredity do obsahu študijného programu. Plánovaným výstupom projektu je úspešná evaluácia a akreditácia nového študijného programu v odbore ošetrovateľstvo, a následne zmena legislatívnych noriem krajín zapojených do projektu (Current situation in nursing education in the EU with emphasis on Belgium 2014).

1.1 Metodika

V rámci naplánovaných aktivít medzinárodného projektu TEMPUS IV - CCNURCA boli realizované konzorcia na území participujúcich krajín, kde sa konali prednášky, semináre, workshopy, pracovné stretnutia, boli vytvorené pracovné skupiny a distribuované dotazníkové prieskumy za účelom naplnenia cieľov projektu. Lídrom projektu je Odissee (Belgicko), kooperujúcimi partnermi projektu sú Hanzehogeschool Groningen (Holandsko) a Fakulta zdravotníckych odborov Prešovskej univerzity v Prešove (Slovensko) v spolupráci so štrnástimi participujúcimi partnermi z krajín Západného Balkánu: Albánsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko a Čierna hora (Competency based Curriculum Reform in Nursing and Caring in Western Balkan Universities 2014). V priebehu realizácie tohto projektu bolo uskutočnené doplnenie vzdelávacích aktivít vysokoškolských pedagógov z krajín WB, výber študentov do pilotnej štúdie participujúcich krajín a ich odborná príprava. Dôležitá bola realizácia pilotnej fázy nového kurikula v súlade s odporúčanými vzdelávacími normami,

implementácia nových metód do vzdelávania v ošetrovatel'stve a snaha načrtnúť návrhy pre novú legislatívu, korešpondujúcu so zmenami v kurikule vzdelávania v ošetrovatel'stve v rámci trans-európskej siete.

1.2 Výsledky a diskusia

Východiskom riešenej problematiky vzdelávania v ošetrovatel'stve v krajinách WB bol medzinárodný profil vzdelávania sestier v rámci vybraných európskych krajín (tab. 1) (Nolan, Brimblecombe, 2007., Moreno-Casbas, 2005).

Tabuľka 1. Prehľad vzdelávania v ošetrovatel'stve vo vybraných európskych krajinách

Country	First level nurse: registered					Second level nurse	
	Sector		Length in years	Qual	General/specialist	Title	Length in years
Belgium	HE	SN in UC sector	3	Degree	General	Diploma	3
Denmark	HE	SN in UC sector	3.5	Degree	General		
Finland	HE	Polytechnics	3.5	Degree	General	Practical	3
France	FE	SN	3	Diploma	General		
Germany	FE	SN	3	Diploma	DE	Nurse assistant	1
Ireland	HE	University	4	Degree	DE		
Italy	HE	University	3	Degree	General (some DE)		
Netherlands	HE	SN	4	Degree	General	MBOV	4
Norway	HE	University/UC	3	Degree	General		
Spain	HE	University	3	Degree	General		
Sweden	HE	University	3	Diploma	General	Licensed	3
Switzerland	Voc HE	SN University	3	Diploma	General		
UK	HE	University	3	Diploma and degree	Branch		

HE: Higher Education (vyššie vzdelanie); SN: school of nursing (škola ošetrovatel'stva); UC: university college (vysoká škola univerzitného typu); CC community college (vysoká škola komunitného typu); DE: Direct entry (priamy vstup); FE: further education (ďalšie vzdelávanie); Ng coll: nursing college (vysoká škola ošetrovatel'stva); PN: psychiatric nursing (psychiatrické ošetrovatel'stvo); Voc: vocational (odborný). (Current situation in nursing education in the EU with emphasis on Belgium 2014).

Zo zistených údajov je evidentné, že päť z dvanástich krajín EÚ (Belgicko, Fínsko, Nemecko, Holandsko a Švédsko) zabezpečuje dvojúrovňové vzdelanie pre sestry. Spojené kráľovstvo, okrem iných krajín EÚ je charakteristické tým, že vzdelanie sestier posunulo na univerzitnú úroveň. Francúzsko, Nemecko a Švajčiarsko ponúka vzdelávanie sestier v ošetrovatel'ských školách a vo Francúzsku prebiehala kampaň sestier v záujme presunu vzdelávania v ošetrovatel'stve do vysokého školstva (Debout 2007., Lorenson et al. 1998).

Profil študijného programu ošetrovatel'stvo na Fakulte zdravotníckych odborov Prešovskej univerzity v Prešove spĺňa kritériá odporúčaných štandardov Európskej únie, odporúčaní Mníchovskej deklarácie (2000) a kritérií Bolonskej deklarácie (1999). Súčasný vysokoškolský systém vzdelávania v študijnom odbore ošetrovatel'stvo je na Slovensku umocnený Smernicou Európskeho Parlamentu a Rady 2013/55/EÚ, ktorou sa mení smernica 2005/36/ES o uznávaní odborných kvalifikácií a legislatívnymi dokumentmi.

Vzdelávanie sestier v krajinách WB sa nachádza v prechodnom období. Nevyhnutná je implementácia nových kritérií pre tvorbu kurikúl na základe existujúcich kompetencií,

vytváranie spoločných programov s inými inštitúciami. Existujú rozdiely v základnom vzdelávaní sestier, kde nie sú jasne zakomponované diferenciácie v jednotlivých úrovniach vzdelávania: stredoškolská kvalifikácia, post-stredoškolská kvalifikácia, bakalárske štúdium. Podstatný vplyv na vzdelávanie sestier predstavuje aj vznik súkromných vysokých škôl, ktoré ponúkajú programy pre vzdelávanie v ošetrovatelstve s iným štandardom ako na verejných vysokých školách. Napriek uvedeným nedostatkom existujú aj pozitívne trendy v ošetrovateľskom vzdelávaní, ako napríklad prebiehajúce reformy v kontexte európskych kritérií pre vysoké školstvo, realizácia nových stratégií a spolupráca so zainteresovanými organizáciami, spolupráca v rámci jednotlivých fakúlt, investície do materiálneho vybavenia vzdelávacích inštitúcií, a napokon národné projekty v záujme inovácie vzdelávania sestier.

Projekt CCNURCA predstavuje dominantnú bázu pre riešenie uvedených problémov (Competency based Curriculum Reform in Nursing and Caring in Western Balkan Universities 2014). V úvodnej fáze projektu participujúce krajiny prezentovali (v Gente) aktuálnu situáciu vo vzdelávaní v ošetrovatelstve na ich materských vzdelávacích inštitúciách. Na základe literárneho prehľadu a prezentovaných informácií od partnerských inštitúcií mohli byť identifikované diferenciácie vo vzdelávaní sestier medzi štátmi EÚ a WB, ktoré sa týkali oblasti vládnej politiky a vzťahujúcej sa legislatívy, oblasti ošetrovateľskej praxe a samotného vzdelávania. V priebehu nasledujúceho mítingu bol prijatý strategický dokument s názvom: „Kompetencie, ciele a výsledky pre nové kurikulum v ošetrovatelstve v krajinách Západného Balkánu.“ Zúčastnené krajiny projektu vytvorili pracovné skupiny, v ktorých partneri z krajín EÚ iniciovali úlohu mentora pre skupinu partnerov krajín z WB, čo následne viedlo ku vzniku troch pracovných skupín: Groningen (Holandsko) » partneri z Albánska; Odisee (Belgicko) » partneri z Bosny a Hercegoviny; Prešov (Slovensko) » partneri z Montenegro. V rámci prijatého dokumentu boli dohodnuté kľúčové spôsobilosti pre študentov v oblastiach: manažment zdravia pacienta, kvalita starostlivosti, manažérske schopnosti, vzdelávacie a právne otázky, etika, výskum, administrácia dokumentácie, komunikačné schopnosti a schopnosť tímovej práce.

Aktivity v časových etapách projektu boli zamerané na výučbu metodiky pre praktické spôsobilosti a zručnosti v študijnom programe ošetrovatelstvo. Prebiehali školenia a tréningové stretnutia, zamerané na tvorbu obsahu praktickej výučby v ošetrovatelstve medzi partnermi EÚ a WB, tiež samotný manažment spôsobilostí a zručností v rámci praktickej výučby, jej organizácia a možnosti využitia E-learningu v rámci vzdelávania študentov. Bolo potrebné monitorovať spätnú väzbu praktickej výučby a hodnotenie vzdelávania v klinických podmienkach. V teoretickej rovine prebiehala evaluácia progresu kurikula a harmonogramu študijného programu ošetrovatelstvo. Podnetnou aktivitou sa ukázala podpora vzdelávania samotných vyučujúcich, tzv. program TOT (training of trainers), kde sa zúčastnení odborníci z radov pedagógov navzájom vzdelávali v oblastiach nových metód v rámci teoretickej a praktickej výučby (Current situation in nursing education in the EU with emphasis on Belgium 2014).

Počas konzorcia na Fakulte zdravotníckych odborov Prešovskej univerzity v Prešove bola prezentovaná metodológia teoretickej výučby v ošetrovatelstve, využitie tradičných a inovatívnych metód ako napr. prednáška, stratégie skupinovej výučby (snehová guľa, učenie založené na probléme, metóda hrania rolí, simulácie a iné). V historickej perspektíve bol prezentovaný vývoj hodnotenia spôsobilosti a zručnosti študenta v klinickom prostredí (Kuriplachová a kol. 2015). Prebiehala kooperácia pracovných skupín na hodinovej dotácii predmetu, na vytvorení adekvátnej záťaže pre študenta a na analýze harmonogramu študijného programu. Bola potrebná komparácia jednotlivých študijných programov v zmysle dotácie počtu hodín, pomeru teoretickej a praktickej výučby, kvalifikovanosti mentorov praktickej výučby, popis ECTS kreditov, definovanie kompetencií a výsledkov výučby a iné (Consortium meeting and seminar in Presov 2015). Ďalšie stretnutia zástupcov participujúcich

krajín projektu podporili predstavenie alternatívnych vyučovacích metód v súvislosti s vyučovacím procesom. Okrem iného boli prezentované myšlienkové mapy, ktoré podporujú kritické myslenie, schopnosť vidieť problémy pacienta, a tiež zlepšujú schopnosť kreativity u študentov. V záujme inovácie technických zručností boli predstavené simulačné metódy vo výučbe praktických zručností u študentov. Prezentované návrhy: ciele vzdelávania, výsledky vzdelávania, teoretické a praktické spôsobilosti, metódy výučby, metodológia hodnotenia, ECTS kredity boli implementované do nového kurikula a v pilotnom programe boli ponúkané v študijných programoch ošetrovateľstvo a pôrodná asistencia v krajinách WB s cieľom zaviesť reformu kurikula (Coordination meeting preparation of future activities 2015). Pilotný projekt pre testovanie nového učiva je naplánovaný na akademický rok 2015-2016. Nový program bude týmto spôsobom validovaný a bude monitorovať spôsobilosti študentov, self-účinnosť a spokojnosť pedagógov. Akčný plán musí byť vytvorený tak, aby bolo možné implementovať nové výučbové metódy a postupy hodnotenia do študijného programu (Oruč et al. 2015).

Kennedy et al. (2006) upozorňuje na fakt, že na dosiahnutie očakávaných výsledkov vzdelávania je potrebné zvoliť viacero metód. Pri koncipovaní profilu absolventa zohľadňujeme KSC koncepciu (knowledge, skill, competence) so všeobecne akceptovateľnými výsledkami vzdelávania (vedomosti, zručnosti a kompetencie) (Atherton 2013). Rovnako profil absolventa by mal obsahovať informácie o možnostiach uplatnenia na trhu práce (Winterton, Delamare – Le Deist, Stringfellow 2006). V záujme definovania výsledkov vzdelávania vysokých škôl v súlade s prijatým Národným kvalifikačným rámcom SR je vhodná Blomová taxonómia (Bloom et al., 1956). Podmienkou pre postup študenta do ďalšieho roku štúdia je získanie predpísaného počtu kreditov v predchádzajúcom roku, čo predstavuje 60 ECTS kreditov (European Credit Transfer System). Predmety, ktoré tvoria študijný program v ošetrovateľstve sú hodnotené počtom kreditov, ktoré vyjadrujú záťaž študenta (Zabalegui et al. 2006). Vzdelávanie sestier na Slovensku musí byť kompatibilné s európskymi kritériami, kurikulum musí byť orientované holisticky – na zdravého jedinca, nie iba na proces ochorenia- chorého jedinca. Základné princípy vzdelávania sestier v krajinách EÚ vychádzajú z princípov European Federation of Associations of Nursing (EFAN), International Council of Nursing (ICN) a World Health Organization (WHO) (Regulation (EC) No 1638/2006; Regulation (EC) No 1905/2006). Kľúčové kompetencie pre ošetrovateľstvo podľa odporúčaní EÚ sú: komunikačné schopnosti a kompetencie, schopnosti kritického myslenia a efektívneho riešenia problému, schopnosti využívať moderné informačné technológie, schopnosti adaptácie sa do úlohy učiteľa, konzultanta, advokáta, poradcu pre pacienta, osobné a interpersonálne schopnosti (Kuriplachová a kol. 2014). Naplánované sú monitorovacie aktivity, v rámci ktorých budú distribuované dotazníky s cieľom hodnotenia spokojnosti zúčastnených so zmenami vo vzdelávaní a tie budú následne odoslané koordinátorom a ostatným členom projektu. V budúcnosti zámerom aktuálnej spolupráce krajín v rámci konzorcií je príprava bilaterálnych dohôd v kontexte výmenných stáží študentov a pedagógov a participácia na spoločných medzinárodných projektoch

2 ZÁVER

Vzdelávacie inštitúcie by mali pripraviť akčné plány inovácie v príprave študentov a zabezpečiť potrebné materiálové vybavenie pre vzdelávacie inštitúcie. Prezentácia akčných plánov všetkých činností zainteresovaných univerzít a hodnotenie spolupráce zástupcov vzdelávacích inštitúcií s vládnymi orgánmi. bude prebiehať do ukončenia projektu. Zriadenie siete medzi zúčastnenými krajinami EÚ a WB predpokladá naplánovanie zmien v legislatívnych normách (Competences, goals and outcomes for new nursing curricula on WB universities 2015). V určenom časovom horizonte je naplánovaná diseminácia výsledkov projektových úloh a publikovanie vytvorených a modifikovaných učebných materiálov.

Na základe uvedených poznatkov existuje predpoklad, že v oblasti ošetrovateľskej praxe bude dôraz kladený na autonómiu v ošetrovateľskej starostlivosti. Očakáva sa, že sa vytvorí priestor pre uplatnenie vytýčených profesionálnych kompetencií a predpokladá sa, multi-profesionálny prístup k podpore zdravia populácie. Doménou vzdelávania bude prax založená na dôkazoch (EBN) s prihliadnutím na špecifiká každého jednotlivca, vytvorenie odborných ošetrovateľských štandardov v ošetrovateľstve. Pre krajiny Západného Balkánu predstavujú výsledky konzorcií projektu CCNURCA inovatívne zmeny. Vzdelávacie inštitúcie, inštitúcie pre zdravotnú starostlivosť a vládne organizácie sa musia spojiť v úsilí o jednotný prístup v záujme reformy kurikula. Partnerské štáty EÚ zastupujú úlohu kouča a podporujú participujúce krajiny v inovácii študijných programov.

Príspevok vznikol v rámci projektu: TEMPUS IV - CCNURCA (Competency based Curriculum Reform in Nursing and Caring in Western Balkan Universities, č. 544169-TEMPUS-I-2013-I-BE-TEMPUS-JPCR).

Použitá literatúra

1. HERTON JS. 2013. *Bloom's taxonomy*. [online]. Learning and Teaching. [cit. 2015-11-29]. Dostupné z: <http://www.learningandteaching.info/learning/bloomtax.htm>
2. BEŇUŠOVÁ, K. et al. *Akreditácia ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov*. 1. vyd. Bratislava: Ministerstvo zdravotníctva SR, 2006. 56 s. ISBN 80969507-0-3.
3. BLOOM, B.S., ENGELHART, M.D., FURST, E.J., HILL, W.H., KRATHWOHL, D.R. *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals*. Handbook 1: Cognitive domain. New York: David McKay, 1956.
4. Current situation in nursing education in the EU with emphasis on Belgium. 2014. *Analysis of current situation in nursing education in EU and in the WB region*. [online]. [cit. 2015-03-21]. Dostupné z: <http://www.ccnurca.eu/node/78>
5. Coordination meeting preparation of future activities, 2015. *Project Newsletter No.2*. (September 2015). [online]. [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <http://www.ccnurca.eu/newsletters>
6. Competency based Curriculum Reform in Nursing and Caring in Western Balkan Universities. 2014. *Newsletter No.1*. (September 2014). [online]. [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <http://www.ccnurca.eu/newsletters>
7. Competences, goals and outcomes for new nursing curricula on WB universities. 2015. *Analysis of current situation in nursing education in EU and in the WB region*. [online]. [cit. 2015-03-21]. Dostupné z: <http://www.ccnurca.eu/node/78>
8. Consortium meeting and seminar in Presov, 2015. *Project Newsletter No.2*. (September 2015). [online]. [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <http://www.ccnurca.eu/newsletters>
9. DEBOUT, C. 2007. *The French healthcare system at a glance*. Presentation to European Academy of Nursing Science Summer School, York. International Council of Nursing. [online]. [cit. 2015-04-09]. Dostupné z: <http://icnapi.network.org>
10. European Directive 2013/55/EU of the European Parliament and of the Council of 2013. 20 November 2013 amending Directive 2005/36/EC on the recognition of professional qualifications and Regulation (EU).
11. Európska komisia. *Európsky kvalifikačný rámec pre celoživotné vzdelávanie (EKR)*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, 2009. 15s. ISBN 978-92-79-08489-8.
12. European Commission. *ECTS Users' Guide*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN 978-92-79-09728-7.

13. KENNEDY, D., HYLAND, Á., RYAN, N. 2006. Writing and Using Learning Outcomes: a Practical Guide. [online]. [2015-04-18]. Dostupné z: http://sss.dcu.ie/afi/docs/bologna/writing_and_using_learning_outcomes.pdf.
14. KURIPLACHOVÁ, G., M. MAGUROVÁ., Š. HLOCH., S. CHATTOPADHYAYA. *Effectiveness of education in nursing*. Dhanbad: Indian school of mines in Dhanbad, 2014. 144 s. ISBN 978-93-5212-000-0.
15. KURIPLACHOVÁ, G., D. MAGUROVÁ., A. HUDÁKOVÁ., Š. ANDRAŠČÍKOVÁ., Ľ. RYBÁROVÁ. New teaching methods for practical training in nursing within the project tempus iv – ccnurca. *Mefanet J.* 2015; 3(2): 64–68.
16. LORENSON, M., D. JONES., G. HAMILTON 1998. Advanced nursing practice in the Nordic countries. *Journal of Clinical Nursing* 7 (3): 257-264.
17. ORUČ, M., D. BOKONJICB., F. DUMEZ., M. KAAIKD., Ľ. RYBAROVA., S. TANDIRF., A. MUJEZINOVICG., D. JOVICH. 2015. Nursing Education in BiH: Roadmap toward the EU Directive. In. *Sanitas Magisterium*, Autumn 2015, 1 (2), p. 73-82. [online]. [cit. 2016-03-22]. Dostupné z: <http://sanitasmagisterium.com>
18. Members of the CCNURCA Consortium. 2014. *Analysis of current situation in nursing education in EU and in the WB region*. [online]. [2015-04-14]. Dostupné z: <http://www.ccnurca.eu/node/78>.
19. MORENO-CASBAS, T. 2005. Nursing research in Europe. Scoping report. *National Board for Health* (post 2004). [online]. [2015-04-16]. Dostupné z: http://www.fepi.org/docu/countryprofile/Prof_DK_EN.pdf
20. NOLAN, P, N. BRIMBLECOMBE. 2007. A survey of the education of nurses working in mental health settings in 12 European countries. *International Journal of Nursing Studies* 44, 407-414.
21. PLEVOVÁ, I. a kol. *Ošetrovatelství I*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 288 s. ISBN 97880-247-3557-3.
22. Regulation (EC) 2006. No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument, 24 October 2006; [online]. [2015-04-12]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/oj_l310_en.pdf
23. Regulation (EC) 2006. No 1905/2006 of the European Parliament and of the Council establishing a Financing Instrument for Development Cooperation, 18 December 2006; [online]. [2015-04-12]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:378:0>
24. WINTERTOG, J., DELAMARE – LE DEIST, F., STRINGFELLOW, E. Typology of knowledge, skills and competences: clarification, of the concept and the prototype. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. ISBN 92-896-0427-1.
25. ZABALEGUI et al., 2006. Changes in nursing education in the European Union. *Journal of Nursing Scholarship* 38 (2): 114-118.

Kontaktné údaje

PhDr. Dagmar Magurová, PhD.
 Prešovská univerzita v Prešove
 Fakulta zdravotníckych odborov
 Katedra ošetrovatel'stva
 Partizánska, 1; 080 01 Prešov
 tel.: +421 51 7562 461
 e-mail: dagmar.magurova@unipo.sk